

Žene lišene slobode

*Izvod iz 10. opšteg izveštaja,
objavljen u 2000*

Prethodne napomene

21. U nekim od svojih ranijih opštih izveštaja, CPT je postavio kriterijume kojima se rukovodio u svom radu na raznim mestima lišavanja slobode, koja su uključivala policijske stanice, zatvore, centre za držanje imigranata-pritvorenika, psihijatrijske ustanove i popravne domove za maloletnike.

Naravno, Komitet primenjuje ove kriterijume i na žene i na muškarce lišene slobode. Međutim, u svim državama članicama Saveta Evrope, žene zatvorenici predstavljaju relativno malu grupu među osobama lišenim slobode. To znači da za države može biti veoma skupo da se posebno brinu o njima, što rezultira time da se žene često drže na malom broju lokacija (a ponekad daleko od njihovih domova i od domova od njih zavisne dece), u prostorijama koje su izvorno bile projektovane za muške zatvorenike (sa kojima te prostorije eventualno dele). U takvim okolnostima, potrebno je obratiti posebnu pažnju kako bi se osiguralo da žene lišene slobode budu držane u za njih sigurnom i pristojnom zatvorskom okruženju.

Kako bi istakao važnost koju pridaje sprečavanju zlostavljanja žena lišenih slobode, CPT je posvetio ovo poglavlje svog 10. Opšteg izveštaja opisivanju nekih od specifičnih pitanja kojima se bavi u ovoj oblasti. Komitet se nada da će na ovaj način dati jasna uputstva državnim vlastima o svojim gledištima u pogledu načina na koji treba postupati sa ženama lišenim slobode. Kao i prethodnih godina, **CPT pozdravlja sve eventualne komentare u vezi ovog važnog odeljka Opšteg izveštaja.**

22. Treba odmah naglasiti da stavovi CPT-a o pitanjima identifikovanim u ovom poglavlju važe bez obzira na prirodu mesta lišavanja slobode. Međutim, prema iskustvu CPT-a, opasnost po telesni i/ili psihički integritet žena lišenih slobode može biti veća u periodu neposredno posle njihovog hapšenja. Shodno tome, posebnu pažnju treba posvetiti tome da se osigura da kriterijumi u odeljcima koji slede budu poštovani u toj fazi.

Komitet takođe želi da istakne da svi standardi koje eventualno razvije u ovoj oblasti moraju biti smatrani komplementarnim standardima izloženim u drugim međunarodnim dokumentima, uključujući Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima deteta, Konvenciju Ujedinjenih nacija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena i Skup principa Ujedinjenih nacija u vezi zaštite svih osoba podvrgnutih bilo kom obliku lišavanja slobode ili zatvaranja.

Osoblje oba pola

23. Kao što je CPT istakao u svom 9. Opštem izveštaju, zapošljavanje osoblja oba pola predstavlja važnu garanciju protiv zlostavljanja na svim mestima lišavanja slobode. Prisustvo muškog i ženskog osoblja može imati koristan učinak kako u pogledu zatvorske etike, tako i u svrhu negovanja što je moguće normalnijeg života na mestima lišavanja slobode.

Korišćenje osoblja oba pola takođe omogućuje prikladno raspoređivanje osoblja na radne zadatke kada treba obavljati osetljive zadatke vezane uz pol, kao što su lični pretresi. U ovom pogledu, CPT želi ponovo da istakne da osobe lišene slobode moraju biti pretresane isključivo od strane osoblja istog pola i da bilo koji pretres gde se zahteva da se osoba lišena slobode razodene mora provoditi izvan vidnog dometa zatvorskog osoblja suprotnog pola.

Odvojen smeštaj žena lišenih slobode

24. Dužnost da pruži negu, koju država ima u odnosu na osobe lišene slobode, uključuje i dužnost države da zaštiti te osobe od drugih osoba koje eventualno žele da im naude. CPT se povremeno susretao sa tvrdnjama žena o navodnom zlostavljanju od strane žena. Međutim, navodi o zlostavljanju žena u zatvoru od strane muškaraca (a posebno o seksualnom uznemiravanju, uključujući tu i verbalne napade sa seksualnim konotacijama) javljaju se mnogo češće, posebno ako država propusti da obezbedi odvojen smeštaj ženama lišenim slobode, na mestima gde prevladuje osoblje ženskog pola koje nadzire njihov smeštaj.

U principu, žene lišene slobode moraju biti smeštene u prostorijama koje su fizički odvojene od prostorija u kojima se nalaze bilo koji muškarci zatvoreni u istoj ustanovi. S tim u vezi, neke države su počele primenjivati rešenja pri kojima su parovi (u kojima su oba partnera lišena slobode) smešteni zajedno, i/ili gde postoji izvestan stepen mešanja pripadnika oba pola u zatvorima. CPT pozdravlja takva napredna rešenja, pod uslovom da se zatvorenici na koje se to odnosi saglase sa tim da će u tome učestvovati, te da budu pažljivo odabrani i u dovoljnoj meri nadzirani.

Jednak pristup aktivnostima

25. Žene lišene slobode moraju imati pristup svrsishodnim aktivnostima (radu, obuci, obrazovanju, sportu, itd.) na ravnoj nozi sa muškarcima u istom položaju. Kao što je Komitet istakao u svom poslednjem Opštem izveštaju, delegacije CPT-a su se i previše često susretale sa slučajevima gde su ženama lišenim slobode bile nuđene aktivnosti koje su se smatrale "prikladnim" za njih (kao što su šivanje ili ručni radovi), dok se muškim zatvorenici nudila obuka daleko profesionalnijeg karaktera.

Po mišljenju CPT-a, takav diskriminatorски pristup služi samo daljem potkrepljivanju zastarelih stereotipa o socijalnoj ulozi žene. Štaviše, zavisno od okolnosti, uskraćivanje ženama jednakog pristupa režimom propisanih aktivnosti može se okvalifikovati kao ponižavajuće postupanje.

Prenatalna i postnatalna zdravstvena zaštita

26. Treba uložiti maksimum napora kako bi se zadovoljile specifične prehrambene potrebe zatvorenih trudnica, kojima treba osigurati režim ishrane bogat belančevinama, sa mnogo svežeg voća i povrća.

27. Po sebi se razume da bebe ne bi trebalo da budu rođene u zatvoru i izgleda da je uobičajena praksa u državama članicama Saveta Evrope da se trudne zatvorenice u odgovarajućem momentu premeste u bolnice izvan zatvorskog kruga.

Uprkos tome, CPT se s vremena na vreme susreće sa slučajevima gde trudne žene bivaju lisicama ili na drugi način vezane za krevete ili druge delove nameštaja tokom ginekološkog pregleda i/ili porođaja. Takav pristup je u potpunosti neprihvatljiv i može se sasvim izvesno okvalifikovati kao nečovečno i ponižavajuće postupanje. Mogu se i moraju iznaći drugi načini udovoljavanja potrebama bezbednosti.

28. Mnoge žene u zatvoru su primarne negovateljice dece ili drugih čija psiho-fizička dobrobit može biti ugrožena činom zatvaranja.¹

U ovom kontekstu, posebno je problematično pitanje da li – i ukoliko je odgovor pozitivan, koliko dugo – treba omogućiti bebama i maloj deci da ostanu u zatvoru sa svojim majkama. Na ovo pitanje je teško dati odgovor, budući da sa jedne strane zatvori očigledno nisu pogodan ambijent za bebe i malu decu, dok je sa druge strane krajnje nepoželjno nasilno razdvajati majke i malu decu.

29. Po mišljenju CPT-a, vodeći princip u svim slučajevima mora da bude dobrobit samog deteta. Ovo posebno podrazumeva da svaka prenatalna i postnatalna nega pružena u zatvoru mora biti jednaka nezi kakva se pruža u spoljnoj zajednici. Tamo gde se bebe i mala deca drže u zatvorskom okruženju, njihov tretman mora biti nadziran od strane specijalista za socijalni rad i razvoj dece. Trebalo bi težiti da se stvori okruženje koje je zasnovano primarno na potrebama deteta, bez vidljivih znakova zatvorskog ambijenta, kao što su uniforme i ključevi koji zveckaju.

Treba primeniti takva rešenja kojima se obezbeđuje da se motorika i kognitivne sposobnosti beba u zatvoru razvijaju normalno. Posebno im treba omogućiti dovoljno pogodnosti za igru i telesne vežbe i mogućnost da napuste ustanovu i iskuse normalni život izvan zatvorskih zidova.

Omogućavanje pogodnosti da članovi porodice brinu o detetu izvan ustanove može takođe pomoći da se teret podizanja deteta podeli sa drugima (na primer, sa detetovim ocem). Gde ovo nije moguće, treba razmotriti mogućnost pristupa objektima tipa jaslca. Takva rešenja mogu omogućiti ženama zatvorenicama da učestvuju u radnim i drugim aktivnostima unutar zatvora u većoj meri nego što bi to inače bilo moguće.

Pitanja zdravlja i higijene

30. Komitet takođe želi da skrene pažnju na niz pitanja zdravlja i higijene u odnosu na koje se potrebe žena lišenih slobode znatno razlikuju od potreba muškaraca.

31. Specifične **higijenske** potrebe žena treba rešavati na prikladan način. Od naročite je važnosti da im toaleti i kupatila budu lako dostupni, te da se povede briga o uklanjanju krvlju umrljanih predmeta, kao i o opskrblijanju stvarima za ličnu higijenu, kao što su higijenski ulošci i tamponi.

Propust da se obezbede takve osnovne potrepštine može po sebi predstavljati ponižavajuće postupanje.

32. Takođe je od suštinske važnosti da **zdravstvena nega** koja se pruža osobama lišenim slobode bude na istom nivou kao zdravstvena nega koja se pruža osobama na slobodi.

¹ Videti takođe Preporuku 1469 (2000) Parlamentarne Skupštine Saveta Evrope u vezi majki i beba u zatvoru.

Što se tiče žena lišenih slobode, osiguravati da princip jednakosti nege bude poštovan zahteva da tu zdravstvenu negu pružaju lekari – praktičari i medicinske sestre koji su prošli specifičnu obuku u domenu zdravstvene zaštite žena, uključujući ginekološku specijalizaciju.

Povrh toga, u obimu u kojem su mere preventivne zdravstvene zaštite koje se posebno odnose na žene (kao što su preventivni pregledi na rak dojke i materice) dostupne u zajednici na slobodi, one takođe moraju biti omogućene i ženama lišenim slobode.

Jednakost nege takođe zahteva da se pravo žene na telesni integritet poštuje na mestima lišavanja slobode podjednako kao i u spoljašnjoj zajednici. Tako, tamo gde su takozvane "dan posle" pilule i/ili druge forme pobačaja u kasnijim fazama trudnoće dostupne ženama na slobodi, one moraju pod istim uslovima biti učinjene dostupnim i ženama lišenim slobode.

33. U principu, zatvorenice koje su započele kuru lečenja pre nego što su bile zatvorene, trebalo bi da budu u mogućnosti da nastavu sa lečenjem i u zatvoru. U ovom kontekstu, treba pokušati da se obezbedi da dovoljne zalihe posebnih lekova za žene budu dostupne na mestima lišavanja slobode.

U vezi kontraceptivnih pilula treba posebno napomenuti da takva medicinska sredstva mogu biti propisana u medicinske svrhe i kad se ne radi o sprečavanju trudnoće (npr. radi otklanjanja bolnih menstruacija). Činjenica da zatvaranje žena u velikoj meri smanjuje verovatnost začeća ne predstavlja dovoljan razlog da se ženama takva medicinska sredstva uskrate.